

І. В. Муляр

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ПАРАДИГМИ НАЙМЕНУВАНЬ МЕБЛІВ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Обґрунтовується потреба лексико-тематичної класифікації назв меблів української мови, визначаються макро- і мікросистемні тематичні угруповання даного шару лексики.

Обосновывается необходимость лексико-тематической классификации названий мебели в украинском языке, определяются макро- и микросистемные группировки данного слоя лексики.

The necessity of lexico-thematic classification of the names of furniture of Ukrainian is grounded, macro - and microsystematic thematic groupments of this layer of vocabulary are defined.

Багатоаспектний порівняльно-історичний аналіз семантичних даних лексичних одиниць української мови в плані розв'язання проблеми історичної тотожності слова входить до числа **актуальних** семасіологічних завдань.

У сучасній лінгвістичній науці цілий ряд об'єктів комплексного характеру не мають традиції багатовимірного дослідження. Такими є деякі групи номінацій сфери побуту, людських стосунків та деякі інші, які могли б систематизуватися у єдності трьох загальнонаукових тенденцій: 1) розвиток уявлень про системно-когнітивну парадигму; 2) настанови на антропоцентризм; 3) звернення лінгвістичного пізнання до загальногуманітарних проблем. У складі таких комплексних об'єктів виокремлюється й меблева лексика – унікальна полісистема, розвиток якої у відповідних умовах реалізації викликає досить активну дискусію. Ця полісистема може бути розглянута за умови єдності трьох визначених тенденцій. Тому й бачимо перед собою **завдання** визначити ЛСГ назв меблів житлового приміщення, виходячи з наступного: лексична система будь-якої мови – це сукупність семантичних полів, оскільки кожна з них містить окремі лінгвістичні групи, що об'єднують номінативні одиниці на основі їх загальної семантичної ознаки (лексико-семантичної групи) або на базі кваліфікаційних ознак самих предметів у лексико-тематичних групах.

У лінгвістичній науці деякі полісистеми вже висвітлені з позиції взаємодії трьох названих значущих тенденцій. Однак у сучасній українській лексикології залишаються недостатньо вивченими аспекти, що висвітлюють історичний розвиток словникового складу української мови. Поза сумнівом, що «словниковий склад мови повинен підлягати аналізу на кожному історичному етапі його розвитку» [1, с. 80], та до сьогодні це положення не втратило своєї актуальності.

Хоча дослідженню окремих тематичних груп лексики української мови присвячена значна кількість наукових розробок як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, залишається ще велика кількість пластів словника, що являють собою науковий інтерес із погляду їх системної будови, історії формування та еволюції, стійкості та зміни у динаміці лінгвокультурологічного компонента.

Формування тематичних парадигм слів відбувалося в різні часові періоди, починаючи з епохи індоєвропейської спільноти. Назви цілого ряду предметів, ознак, дій тощо реального світу були необхідні людині в процесі розвитку для її

практичної діяльності. Наповнення парадигм відбувалося поступово, протягом віків та тисячоліть, при цьому кожна з них обумовлена своїм внутрішнім часовим терміном та вимогами практики. Так, терміни спорідненості, які грають важливу роль у родоплемінних стосунках, назви тварин, риб, птахів та ін., що мають значення для життєвого існування давньої людини, пов'язані з найбільш ранніми процесами тематичних визначень. Хронологічні межі індоевропейського та спільнослов'янського походження можуть визначатись тільки умовно, оскільки навіть у межах декількох століть неможливо визначити дату появи того чи іншого слова. Відсутність писемних пам'яток, які стосуються індоевропейського та спільнослов'янського часу, робить ще більш проблемним визначення часу виникнення лексем. Відбувається процес поступового розвитку, де закінчення одного виміру є початком іншого.

Оскільки предметом нашого дослідження є лексиксичні угруповання слів, доцільно визначитися із поняттям тематичної та лексико-семантичної групи.

Д. М. Шмельов зазначає, що дослідження словникового складу мови підкріплюють ствердження про доцільність об'єднання лексики у тематичні групи: «...Для лінгвістичного дослідження виділення таких тематичних груп, всередині яких слова об'єднані за якимись формальними ознаками, має першочергове значення» [3, с. 114]. У свою чергу, Е. В. Кузнецова стверджувала, що «єдність елементів тематичних груп визначається, перш за все, денотативним фактором, спільністю самих явищ» [2, с. 72].

Тематичні групи – це об'єднання лексем, що позначають окрему предметну область. Визначення цих груп ґрунтується на позамовних критеріях, і, в основному, у складі тематичних груп реалізуються родовидові зв'язки денотатів. На нашому прикладі основною тематичною ознакою окреслено «меблі житлового приміщення» – предмети обстановки квартири, кімнати.

Лексико-семантична група – це об'єднання лексем за загальним (базовим) семантичним компонентом. Лексико-семантичні групи, на думку Е. В. Кузнецової, мають загальні лінгвістичні характеристики: 1) основною парадигматичною особливістю слів однієї ЛСГ є наявність єдиної категоріальної лексичної семи у значеннях слів; 2) наявність однотипних сем, які повторюються, пов'язує всі слова у межах групи окремими опозиціями; 3) спільність слів, які належать до однієї ЛСГ, виявляється в однотипності їх синтагматичних характеристик [2, с. 75–77].

Лексико-семантичне групування слів – більш пізні явище, ніж тематична група, оскільки: а) у ньому спостерігається декілька ступенів в об'єднанні слів; б) внутрішня ієрархія пов'язана з різними рівнями семантичного осмислення дійсності: видова сема (гіпосема) – родова сема (гіперсема); лексико-граматична сема (лексограма) – частиномовна сема (класема); в) дане об'єднання слів схоже з функціонально-семантичним полем, де внутрішній простір, з одного боку, центр та периферія (див.: ознаковість – якісність, відносність та ін.), з іншого боку, внутрішня будова польового простору подана тематичними, гіперо-гіпонімічними та синонімічними рядами.

Як вже зазначалося, об'єктом нашого дослідження стала сукупність спеціальної меблевої лексики, що функціонувала в українській мові з часів Київської Русі до сьогодні, дібраної із загальнономовних та спеціальних словників української мови, матеріалів офіційних видань Державної митної служби України та законодавчих актів незалежної України, каталогів сучасних меблів (див.: Список джерел фактичного матеріалу); українських художніх, наукових та публіцистичних текстів; а також рекламних проспектів виробів фабрик, заводів, комбінатів, приватних підприємств тощо. На підтвердження активного вживання номенів в українській мові подаємо приклади речень із художніх творів українських письменників.

Узагальнюючи досвід попередніх досліджень, пропонуємо виділяти у структурі тематичної групи «меблі житлового приміщення» такі основні лексикономінативні парадигми: 1) назви меблів за ознакою «матеріал виготовлення»; 2) назви комплектів меблів за призначенням приміщення чи функціональної зони; 3) назви комплектів меблів, окремих меблів, їх частин за матеріалами оздоблення; 4) назви частин меблів, виробів меблювання; 5) назви меблів за призначенням; 6) назви комплектів меблів, окремих меблів відповідно до стилю інтер'єру, тенденцій моди; 7) назви меблів за композиційною структурою формотворення меблів. Подальша ієрархізація цих груп лексики та об'єднання їх складників за ознакою спільного класифікатора поняття уможливила виділення в структурі описуваної тематичної групи лексико-семантичні групи назв м'яких меблів, назв корпусних меблів, назв матеріалів оббивки, назв матеріалів виготовлення, меблів загального і меблів вузького призначення. У цих групах фіксуємо назви:

1) за матеріалом виготовлення:

1.1. м'які меблі: *тахта, стілець, кушетка*, напр.: «Скрізь попід стінами тупились канапки, кушетки, м'які фотелі з подушками й подушечками» (М. Коцюбинський); *пуф*, напр.: «Ну от тепер сідайте тут, – і вона показала йому місце біля ніг. Він простягнув низенький пуф і сів» (Г. Хоткевич); *диван*, напр.: «Вони сиділи на м'якому дивані коло невеличкого столика» (Панас Мирний); *крісло*, напр.: «Хмановський лежав в кріслі, задравши ... ноги на спинку стільця» (Нечуй-Левицький); *ліжко*, напр.: «Господиня постелила Чернишеві на ліжку, а Козакові на долівці» (О. Гончар); *канапа*, напр.: «Скрізь без ладу розставлені меблі: стільці, ослонці, канапи» (С. Васильченко);

1.2. корпусні меблі: *шафа-купе, шафа секційна, складне ліжко, комода (комод)*, напр.: «Пальто лежить в комоді» (М. Коцюбинський) «В хаті два вікна, ... два столи, шафа, комода, умивальник» (А. Головка), *гардероб*, напр.: «Мама дістала з гардероба демісезонне доньчине пальто» (О. Гончар); *письмовий стіл*, напр.: «Олександра Олексіївна за письмовим столом переписує сторінки великого рукопису» (Я. Баш.); *софа*, напр.: «Крісла й софа криті червоним, поручата в них з червоного дерева різьблені та цяцьковані» (Л. Українка);

2) назви комплектів меблів за призначенням приміщення чи функціональної зони: *вітальня, кабінет, спальня, коридор, дитяча, кухня, ванна, бар, бібліотека, басейн, вбиральня, зала, їдальня, передпокій, санвузол, туалет, гардеробна, кладова, відеокабінет*;

3) назви комплектів меблів, окремих меблів, їх частин за матеріалами оздоблення:

3.1. назви матеріалів оббивки: *атлас, бархат, вельвет, батист, велюр, бавовна, балдахін, шкіра, хутро, пориста гума, гобелен, волок, гіпюр, жакард, синтепон*;

3.2. назви за матеріалами виготовлення: *скло, каучук, дерево (горіх, вишня, дуб, вільха, бук, клен, черешня, каштан, сосна), лоза, тростина, бамбук, ротанг, метал (бронза), пластик*;

4) назви частин меблів, виробів меблювання: *матрац з металевим каркасом, подушка, валик, диванна подушка, пуф, ручка, надувні диванні подушки, водяні матраци, основи матраці, чохла для диванних подушок; з пружинами чи заповнені бавовною, вовною, кінським волосом, пухом, синтетичним волокном; або такі, що складаються з пористої гуми, пластмас, покриті або не покриті тканиною, пластмасами, опори для столів-топів, шухляда*, напр.: «Ти ідеши, треба тобі все в дорогу зібрати. (Відкрила шухляду, витягнула сорочки)» (О. Є. Корнійчук).

5) назви меблів за призначенням:

5.1. меблі загального призначення: *вітрина, п'єдестал (підлогова підставка), шафка ліжкова, підставка для передпокою, вішалка, банкетка, обідній стіл, сто-*

лик, табурет, сервант, журнальний столик, стовпчик-шафа, гардеробна шафа, крісло, крісло-качалка, лава-стіл, антресоль, трюмо, буфет, напр.: «Ключа Ганна відшукала на кухні, в шухлядці старого буфета» (В. Козаченко), полиця, напр.: «Кайдаш махнув рукою й зачепив горицьк на полиці» (Нечуй-Левицький), стіл, шафа, напр.: «Бабуся тим часом дістала з шафи сіру шовкову спідницю, обережно поклала її на стілець, оглянувши подол ще раз» (Л. Українка), шифоньєрка, напр.: «На шифоньєрці стародавні дзигарі, що грають чверті мелодійним передзвоном ніжних, немов скляних дзвоників» (І. Кочерга); шифоньєр, напр.: «В горіховому шифоньєрі висіли плаття Ані, теплий запах духів обгорнув його» (Л. Первомайський); шафка, напр.: «Почувши дзвін рейки, Олена відклала шитво, підійшла до посудної шафки виймає тарілки, накриває на стіл» (А. Головка); стелаж, напр.: «Одним крилом до робочого кабінету прилягає велика бібліотека з дощатими стелажми» (І. Волошин); лава, напр.: «Хата простора, чиста: кругом стін липові лави» (Панас Мирний); бюро, напр.: «Склавши всі газети в бюро..., ми з дружиною знову вирядились у справах» (Досвітній Олесь); стільчик, напр.: «Сидів на розкладному стільчику перед невисоким мольбертом дядя Костя» (В. Козаченко); тумбочка, напр.: «Біля самого ліжка на тумбочці стояв маленький кошик з свіжими синіми квітами» (О. Гончар);

5.2. меблі вузького призначення: туалетний столик, столик під TV, дитячий манеж, пюпітр для нот, музична скринька, попільниця на підставці, столик для шиття, хлібниця, скриня для білизни, підставка для телефону, письмовий стіл, секретер, шафа для сушки посуду, шафа для білизни, шафа для одягу, підставка для парасоль, підставка для передпокою, білизняний прес, комп'ютерний стіл, барний стіл, більярдний стіл, сповивальний стіл-шафка, підставка-бар, підставка-комод, підставка-шафка, підставка під акустику, підставка під CD, підставка під DVD, стійка для TV, стійка для AV техніки, шафка нижня для духовки, шафка нижня для мийки, шафка для взуття, шафка для білизни, надставка на письмовий стіл, надставка-шафка для білизни, туалетний стілець з дзеркалом, книжкова шафа, напр.: «Пан становий почав мою шафу з книжками обдивляться» (Панас Мирний).

б) назви комплектів меблів, окремих меблів відповідно до стилю інтер'єру, тенденції моди: класика, класицизм, ф'южен, ампір, бідермаєр, сафарі-глем, мінімалізм, модерн, конструктивізм, функціоналізм, мінімалізм, «алхімія», «мемфіс», хай-тек, хай-тач, етно, афроетнічний інтер'єр, бароко, рококо, арт-деко, євромеблі, ексклюзивні меблі, італійські меблі, англійські меблі, меблі сільського інтер'єру, меблі сучасного інтер'єру, сучасні меблі.

Серед спеціальної меблевої лексики окрему групу становлять назви, що позначають поняття композиційної структури формотворення меблів: лінійність – масивність, декорування – відсутність декору, раціональність – ірраціональність, симетричність – асиметричність, замкненість – відкритість форм, пропорційність, складність – спрощення форм, геометричність – пластичність.

Меблеві терміни становлять таку лексику, яка на сучасному етапі збагачується досить інтенсивно, що є яскравим відображенням розвитку мови й суспільства. І в процесі подальшого формування цього словникового фонду справа його вдосконалення набуває дедалі більшого значення. На підставі сказаного можна зробити висновок про багатство й різноманітність меблевої лексики, необхідність її вивчення.

Бібліографічні посилання

1. **Виноградов В. В.** О некоторых вопросах русской лексикографии / В. В. Виноградов. – Вопросы языкознания. – 1956. – № 5. – С. 80–94.

2. **Кузнецова Э. В.** Лексикология русского языка : учеб. пособие для филол. фак.ун-тов. – 2-е изд., испр. и доп. / Э. В. Кузнецова. – М. : Высш. шк., 1989. – 216 с.
3. **Шмелев Д. Н.** Очерки по семасиологии русского языка. – 2-е изд. / Д. Н. Шмелев. – М., 2003. – С. 114.

Список джерел

1. **Великий тлумачний словник сучасної української мови** / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.-Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
2. **Державна митна служба України.** Пояснення до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності / [під ред. М. М. Каленського]. – К. : Державна митна служба України, 2004. – Т. 4. Розділи XVI–XXI. Групи 85–97. – С. 258–260.
3. **Меблі всіх поколінь.** – Каталог меблів 2006–2007. – Режим доступу: www.brw-kyiv.com.ua
4. **Словник іншомовних слів** / [уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).
5. **Словник української мови** : в 11 т. – К., 1970–1980.
6. **Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності** : довідник: у 2 т. / [упоряд. В. С. Тимошенко; за заг. ред. В. Л. Іванова]. – Львів : НІ «Леонорм», 2001. – Т. 2. – С. 257–259. – (Серія «Нормативна база підприємства»).

Надійшла до редколегії 24.06.08

УДК 811.161.1'373.46

О. В. Нашиванько

Днепропетровская медицинская академия

ТЕРМИНЫ КОСМЕТИКА И КОСМЕТОЛОГИЯ: ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Аналізуються визначення термінів *косметика* та *косметологія*, які є базовими для галузі медицини, що бурхливо розвивається у наш час, а саме: медичної косметології. До розгляду залучаються дефініції тлумачних та енциклопедичних словників загального та електронного типів.

Анализируется определение терминов *косметика* и *косметология*, являющиеся базовыми для бурно развивающейся в наши дни отрасли медицины, а именно: медицинской косметологии. К рассмотрению привлекаются дефиниции толковых и энциклопедических словарей общего и электронного типа.

Definitions of terms *Cosmetics and Cosmetology*, which are basic for the sphere of medicine which stormily develops in our time, namely: medical cosmetology, are analyzed. Definitions of explanatory and encyclopedic dictionaries of general and electronic types are regarded.

Описание и анализ специализированных терминосистем является одним из ведущих направлений лингвистических исследований последних десятилетий, что объясняется все возрастающей ролью терминологии и необходимостью её стандартизации в разных областях знаний. Значимость терминологических исследований возрастает при обращении к недостаточно или совершенно неизученным в лингвистическом аспекте терминологиям. К последним относится и терминология косметологии, обслуживающая активно развивающуюся область медицины, становление и формирование которой далеко от своего завершения.